

DUITS VILTKRUID OP DE GROOTE HEIDE BIJ VENLO

P.J. Eenshuistra, H. Uyttenbroeckstr. 24, 5913 WE, Venlo

Zomer 1998 meldde de heer H. Schrage de Plantenstudiegroep Venlo het voorkomen van Duits viltkruid (*Filago vulgaris*) op de Groote Heide te Venlo. Bij de inventarisatie door het NHG in 1996 was de soort niet gevonden (COOLEN, 1998). Ter plaatse bleek het om ongeveer 400 exemplaren verspreid over enkele tientallen vierkante meters te gaan. In dit artikel worden kenmerken, groeiplaats en voorkomen besproken.

KENMERKEN EN DETERMINATIE

Duits viltkruid is volgens de Oecologische flora (WEEDA *et al.* 1991) en de Heukels flora (VAN DER MEIJDEN, 1996) een meest lage, grijswitviltige, meestal éénjarige zomer-en

herfstbloeier. De plant onderscheidt zich van het algemenere Dwergviltkruid (*Filago minima*) door grotere bloemhoofdjes van 8 - 30 bloempjes en omwindselblaadjes met naaldvormige top. Van het eveneens zeldzame Geel viltkruid (*Filago lutescens*) en Spatelviltkruid (*Filago arvensis*) onderscheidt zij zich

door blaadjes die onder het midden het breedst zijn. De blaadjes van het Duits viltkruid steken niet buiten de bloemhoofdjes uit. De omwindselblaadjes hebben een rechte top. Beide flora's vermelden het voorkomen van roodachtige maantjes op het midden van de omwindselblaadjes. Deze rode maantjes waren op de exemplaren die wij determineerden onvindbaar. Weliswaar vermeldt de Oecologische flora dat deze maantjes na de bloei kunnen verdwijnen, maar onze exemplaren stonden nog vol in bloei. Hierdoor ontstond bij ons enige twijfel over de juistheid van onze determinatie van deze Rode lijst I plant (WEEDA *et al.* 1990). De heer W. Holverda (Rijksherbarium Leiden) bevestigde echter onze determinatie per ommekeer, nadat wij hem een exemplaar hadden toegezonden. Opvallend macroscopisch verschil tussen Dwergviltkruid en Duits viltkruid is verder het feit dat Duits viltkruid met één wat breder bebladerde stengel uit de grond opkomt terwijl Dwergviltkruid meestal met meerdere smal bebladerde iele stengels stervormig uit de grond komt. Figuur 1 toont een foto van een van de exemplaren Duits viltkruid op de Groote Heide.

FIGUUR 1
Duits viltkruid op
de Groote Heide
(foto P. Eenshuistra)

GROEIPLAATS EN ECOLOGIE

Duits viltkruid groeit op een vrij open terrein ten noorden van het zweefvliegveld (coörd. 212-375). Het is een zandig en grindrijk, met kalk verrijkt stuk grond. Een tiental jaar geleden lag dit stuk grond nog onder het beton van een vliegveld dat door de Duitsers in de oorlog is aangelegd. Een aantal jaren geleden is de betonlaag door de Explosieven opruimingsdienst (EOD) verwijderd en is er flink in de grond gewroet. Sinds een paar jaar wordt het stuk aan zijn lot overgelaten en heeft zich een voor droge zandgronden kenmerkende pioniervegetatie ontwikkeld. Het wordt af en toe door een schaapskudde begraasd. De schapen zorgen tevens voor paadjes en kale plekken in de nu opkomende droge grasvegetatie.

Tabel 1 bevat een lijst begeleidende planten van Duits viltkruid op enkele tientallen vier-

TABEL 1

Tansley opname van de groeiplaats van Duits viltkruid
d = dominant, a = abundant, f = frequent, o = occasional en r = rare.

<i>Agrostis vinealis</i>	d
<i>Brachythecium albicans</i>	a
<i>Leontodon hispidus</i>	f
<i>Achillea millefolium</i>	f
<i>Filago minima</i>	f
<i>Geranium pusillum</i>	f
<i>Erodium cicutarium</i>	o
<i>Trifolium arvense</i>	o
<i>Conyza canadensis</i>	o
<i>Capsella bursa-pastoris</i>	o
<i>Aira caryophylla</i>	o
<i>Rumex acetosella</i>	o
<i>Sedum acre</i>	o
<i>Hypericum perforatum</i>	o
<i>Cytisus scoparius</i>	r
<i>Verbena officinalis</i>	r
<i>Arenaria serpyllifolia</i>	r
<i>Genista anglica</i>	r

kante meters. Tevens is de abundantie volgens de Tansley schaal aangegeven. In de Oecologische flora worden uit Tabel 1 alleen *Sedum acre* en *Arenaria serpyllifolia* als begeleidende planten van Duits Viltkruid genoemd. De Oecologische flora noemt oude braakliggende akkers, open duinhellingen vermengd met schelpengruis (Schoorl), zeedijken (Texel) en wegranden (Utrechtse heuvelrug) als groeiplaatsen in Nederland. ELLENBERG (1996) en DIERSSEN (1996) noemen het *Thero-Airion* als verbond waarin Duits viltkruid voorkomt en het *Filagini-Vulpium myuros* als "half" natuurlijke associatie. In deze associatie komen beide *Aira*-soorten (*caryophylla* en *praecox*) en beide *Vulpia*-soorten (*myuros* en *bromoides*) als (ken-) soorten voor. Deze vier soorten worden op de Groote Heide binnen 200 m van, maar niet samen met Duits viltkruid aangetroffen. HERMANS & VAN DER MAST (1997) gaan bij de karakterisering van de droge graslandvegetaties op de Groote Heide niet verder dan de klasse *Koelerio-Corynephoretea*, waarbij zij tevens aangeven dat de door hen besproken opnames behoren tot het *Thero-Airion* verbond. ELLENBERG (1996) noemt braakliggende industriegrond ook als potentiële groeiplaats van Duits viltkruid en gebruikt hierbij termen als "Stadtflora" en "urbanophyl". Het verband tussen alle meer of minder natuurlijk genoemde groeiplaatsen lijkt verstoring van enigszins met kalk verrijkte, stenige zandgrond. De groeiplaats op de Groote Heide moet dan ook als een door verstoring ge-

creëerde groeiplaats van Duits Viltkruid binnen het *Thero-Airion* verbond worden beschouwd. Het voorkomen van een aantal typische pioniersoorten in tabel 1 duidt daar ook op.

VOORKOMEN

Vroeger kwam Duits Viltkruid ook in Zuid-Limburg voor aan de rand van groeves maar is daar al tientallen jaren verdwenen. Door CORTENRAAD & MULDER (1998) wordt de plant al niet meer als soort voor Limburg genoemd. Duits viltkruid is vooral een plant van Midden- en Zuid Europa. Zij bereikt in Nederland bijna haar noordelijkste groeiplaats. Uit zuid-Zweden (Skåne) zijn enkele groeiplaatsen bekend (DIERSSEN, 1996). In Nederland kwam de plant al enkele tientallen jaren niet meer binnen een straal van 70 km van Venlo voor (FLORBASE 2c, MENNEMA *et al.* 1980). Florbase2c noemt na 1995 nog 13 groeiplaatsen. Daar zijn er inmiddels minstens 2 bijgekomen. (DUISTERMAAT, 1998) De plant is ook in Duitsland meest zeer zeldzaam (ELLENBERG, 1996, DÜLL-WUNDER *et al.* 1995). Ten westen van de Rijn komt de plant in Duitsland niet ten noorden van Aken voor (DÜLL-WUNDER *et al.*). Het is dan ook opvallend dat een dergelijk zeldzame plant plotse-ling zo talrijk bij Venlo opduikt. Groot was de verrassing toen ik via J. Hermans vernam dat de heer W. Bonten in 1993 haar op een schuin afgeschoven beektalud (coörd. 204-363) bij Beesel had gevonden. De soort heeft het daar drie jaar uitgehouden alvorens de vegetatie door verruiging te hoog en te dicht werd. In het topjaar 1994 groeiden hier circa 40 exemplaren op 20 m oever. In 1996 kwamen nog enkele exemplaren in de hoge vegetatie voor.

TOEKOMST

Zolang droogte, begrazing en betreding door schapen een aantal stenige plekken op de Groote Heide bij Venlo voldoende kaal houden, zou de soort zich hier moeten kunnen handhaven of zelfs uitbreiden. Juni 1999 zijn de eerste tientallen nog niet bloeiende stengeltjes Duits viltkruid op dezelfde groeiplaats

te voorschijn gekomen. Mogelijk dat ook elders op de door HERMANS & VAN DER MAST (1997) beschreven, *Thero-Airion* mozaïeken op de startbanen door schapenbegrazing of lokaal plaggen geschikte groeiplaatsen voor Duits viltkruid kunnen ontstaan.

Andere, maar zeer onzekere kansen voor het Duits viltkruid, bieden door Staatsbosbeheer afgeschoven weilanden onder de steilrand bij Beesel en nieuwe stukken natuur in het Zandmaasproject.

SUMMARY

COMMON CUDWEED FOUND AT THE GROOTE HEIDE AREA NEAR VENLO

About 400 specimens of Common cudweed (*Filago vulgaris*) were found at de Groote Heide area near Venlo. The species had not been reported from the province of Limburg for more than two decades and the nearest population is more than 50 km away. Characteristics and ecological aspects of this rare species (category I on the Dutch list of endangered species) are discussed.

LITERATUUR

- COOLEN, F.C.M., 1998. De flora van de Groote Heide. Natuurhistorisch Maandblad 87 (1): 3 – 10.
- CORTENRAAD, J. & T. MULDER, 1998. Actualisering van de lijst van bedreigde planten in Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 87 (7): 161 – 170.
- DIERSSEN, K., 1996. Vegetation Nordeuropas, UTB for Wissenschaft/Ulmer.
- DUISTERMAAT, L., 1998. Gorteria, Nieuwe vondsten van Duits viltkruid (*Filago vulgaris* Lam.) 24 (5): 122.
- DÜLL-WUNDER, B., W. SCHUMACHER, CH. VANBERG & J. WUNDER, 1995. Atlas der Farn- und Blütenpflanzen des Rheinlandes.
- ELLENBERG, H., 1996. Vegetation Mitteleuropas mit den Alpen, 5. Auflage.
- FLORBASE 2c BESTAND, 1998.
- HERMANS, J. & G. V.D. MAST, 1997. De Groote Heide, flora en faunakartering, beheersvisie, Rapport NHG in opdracht van de gemeente Venlo.
- MEIJDEN, R. VAN DER, 1996. Heukels Flora van Nederland, 23e ed.
- MENNEMA, J., A.J. QUENÉ-BOTERENBROOD & C.L. PLATE, 1980. Atlas van de Nederlandse Flora. Deel 1.
- SCHAMINÉE, J.H.J., A.H.F. STORTELDER & E.J. WEEDA, 1996. De Vegetatie van Nederland, Deel 3.
- WEEDA, E.J., R. V.D. MEIJDEN & P.A. BAKKER, 1990. FLORON-rode lijst 1990, Gorteria 16 (1): 1 – 26.
- WEEDA, E.J., R. WESTRA, CH. WESTRA & T. WESTRA, 1991. Nederlandse Oecologische Flora, Deel 4.